

BİR İBN BÂCCE BİBLİYOGRAFYASI

Yaşar AYDINLI*

Zaragozalı müsteşrik Miguel Asin Palacios'un 1940'lı yıllarda, Sarakustalı filozof İbn Bâcce'nin önemli eserlerini neşretmesine kadar, bu konu üzerinde çalışma yapacak bir araştırmacının önünde hemen hemen hiç bir orijinal metin bulunmuyordu. Palacios'un neşirlerinden önce, İslam felsefesi araştırmacısının İbn Bâcce hakkındaki bilgisi terceme-i hal kitaplarının ilgili bölümleri ile, kendisinden bahseden filozof metinlerine dayanmaktaydı. Daha önemli bir kaynak ise, İbn Bâcce'den Latince ve İbraniceye yapılmış bir iki çeviri idi. Bu çevirilerin en önemlisi ve daha yaygın olarak kullanılmış olanı da, Mosses Narboni'nin "Tedbîr el-Mütevahhid" den yapmış olduğu kısmî ve bir dereceye kadar gayri sahih çevirisi idi. 14. yüzyılda yapılmış olan bu çeviri, 1859'da Munk tarafından Fransızcaya aktarılmış ve *Mélanges* (D 30)** içerisinde yayınlanmıştır. Çok yakın bir geçmişe kadar, İbn Bâcce üzerine yapılan modern çalışmaların hemen hemen tamamı Munk'un bu çevirisine dayanmaktaydı. Öyle ki, bazı araştırmacılar, orijinal İbn Bâcce metinlerinin neşirlerinden (Msl., C 20, C 36, C 63-66) habersiz olarak, uzun yıllar Munk'un metnine bağlı kalmışlardır. H. Z. Ülken, ilk baskısı 1967 yılında yapılan "İslam Felsefesi" isimli eserinde (D 44), "Tedbîr el-Mütevahhid" in kayıp olduğunu kaydetmektedir. Daha bir çokları gibi, ikinci baskısı 1982'de yapılan bir "Arap Felsefesi Tarihi" çalışması da (D 15) bu hatayı tekrarlamaktadır.

Palacios'un, motivasyonunu belki de hemşehri vefakarlığında bulan yakın ilgisi doğrultusunda, İbn Bâcce üzerine yapılan araştırmalar giderek artmış ve birçoğu küçük risalelerden oluşan eserlerinin önemli bir bölümü yayımlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar, 1983 yılında, bir "müellefât" (C 1) denemesini

* *Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.*

** *Göndermeler, dahildir. Harf, bibliyografik malzemenin kategorisine rakam ise, sıra numarasına işaret etmektedir.*

doğuracak düzeye ulaşmıştır. Elinizdeki bu çalışma, İbn Bâcce üzerine yapılan ikinci bibliyografya denemesidir.

Önce İbn Bâcce'nin eserlerini günümüze taşıyan kütüphane ve mecmualardan kısaca söz etmek istiyoruz:

1- Oxford Bodleian Yazması (E. Pococke, 206). İbn Bâcce'nin çeşitli genişlikte 47 yazısını içermektedir. Tamamına yakın bir kısmı yayınlanmıştır. el-Alevî (C 2), bu mecmuada bulunan bazı risalelerin İbn Bâcce'ye ait olmadığını önesürmektedir.

2- Berlin Mecmuası (Ahlwardt, 5060). Birkaç tanesi ünik olmak üzere 24 risale içermektedir. II. Dünya Savaşından bu yana kayıp olan bu mecmua, 1990 senesinde yeniden ortaya çıkmıştır. Mecmuanın aslı, Polonya/Krakow Biblioteka Jagielonski'de, bir mikrofilm nüshası ise, Deutschland/Bochum'da bulunmaktadır (bkz. C 6).

3- Escorial Yazması (Derenbourg, 612). Fârâbî'nin mantık külliyyatı üzerine yapılmış şerh ve taliklerden oluşan 13 risale içermektedir.

4- Kahire Yazması (Dar el-Kütüb el-Mektebe et-Teymüriyye, el-Ahlâk, 290). "Tedbîr el-Mütevahhid" in faili meçhul kısmi bir özeti.

5- Taşkent Yazması (No. 2385). İbn Bâcce'nin, diğer koleksiyonlarda da bulunan dört risalesini içermektedir. (Buraya kadar zikredilen yazmaların ayrıntılı dökümü için C 2 ye bakılabilir).

6- İstanbul Süleymaniye Küt. Hacı Mahmûd Eef. 5683/3. "Risâle İttisâl el-Akl bi'l-İnsân"ın, diğer nüshalarından farklı bir versiyonu.

7- Seyyid Abdurrezâk el-Hasenî'de bulunan mecmua. Bu mecmua hakkında hiçbir şey bilinmemektedir (bkz. C 23).

8- Fas'ta tıpla ilgili bir eser (bkz. C 82).

A- İBN BÂCCCE'NİN KENDİ ESERLERİ

1- "Mine'l-Makâle el-Ûlâ min Kitâb Tedbîr el-Mütevahhid". Kısmen, Ebû Rîde (Târîh el-Felsefe fi'l-İslam, Kahire 1938, De Boer'dan çeviri) tarafından yayınlanan makalenin tamamını Ömer Ferrûh (C 36) neşretmiştir.

2- "Kitâb Tedbîr el-Mütevahhid". Moses Narboni'nin İbranceye yapmış olduğu özet çeviri. E. Pococke tarafından Latince yayınlanmıştır. Munk (D 30) un Fransızcaya aktardığı bu özet, Herzog (C 40) tarafından aynen yayınlanmıştır. Dunlop (C 20), eserin ilk bölümünü İngilizce çevirisiyle yayınladı. Eserin tamamı, sırasıyla Palacios (C 67), Fahrî (C 28) ve Ziyâde (C 82) tarafından yayınlanmıştır. L. Berman, eserin bazı bölümlerini İngilizceye çevirmiştir (C 11). İngilizceye tam çevirisi M. Takeshita tarafından yapılmaktadır.

- 3- "Risâle el-Vedâ". Hayyim İbn Vivas (14. Asır) tarafından İbraniceye, Abraham de Balmes (15. Asır) tarafından da Latinceye aktarılmıştır. Eseri, sırasıyla Palacios (C 66) ve Fahrî (C 28) neşretmiştir.
- 4- "Kavlun Yetlû Risâle el-Vedâ". Fahrî (C 28) tarafından yayınlanmıştır.
- 5- "İttisâl el-Akl bi'l-İnsân". Palacios (C 64), el-Ehvânî (C 26) ve Fahrî (C 28) nin neşirlerini Lagardère (C 43) in Fransızca çevirisi izlemiştir. Eser, M. Takeshita tarafından İngilizceye de aktarılmaktadır.
- 6- "el-Umûr elletî yümkin bihâ el-Vukûf ale'l-Akl el-Fa'âl". Fahrî (C 28) nin yayınlamış olduğu risale, İngilizce (C 50) ve Fransızcaya (C 17) da çevrilmiştir.
- 7- "Fi'l-Gâye el-İnsâniyye". Ferrûh (C 35 ve C 36)un kısmen yayınladığı risalenin tam neşrini Fahrî (C 28) yapmıştır. Bu risale, İngilizce (C 49) ve Fransızcaya (C 18) da aktarılmıştır.
- 8- "Füsûl Kalîle fi's-Siyâse el-Medeniyye ve Keyfiyye el-Müdü'n ve hâl el-Mütevahhid fihâ". Sadece ismen biliniyor.
- 9- "el-İlm el-Medenî". Sadece ismen biliniyor.
- 10- "Fi'l-İsm ve'l-Müsemmâ". İsmen biliniyor.
- 11- "Kitâb en-Nefs". el-Ma'sûmî tarafından neşredilip (C 52), İngilizceye çevrilmiştir (C 54). Kısmen veya tamamen Rusçaya da çevrilmiştir (bkz. C 58).
- 12- "Fi'n-Nebât". Risaleyi Palacios yayınlamıştır (C 63).
- 13- "Fi'n-Nîlûfer". el-Alevî tarafından neşredilmiştir (C 2).
- 14- "Nebzün Yesîra ale'l-Hendese ve'l-Hey'e". İsmen biliniyor.
- 15- "Fi'l-Hey'e". Berlin Mecmuasında bulunan bu küçük ve eksik risale henüz yayınlanmamıştır.
- 16- "Cevabuhü limâ süile an Hendese İbn Seyyîd el-Mühendis ve Turukih". İsmen biliyoruz.
- 17- "Alâ İbâne fadl Abdirrahman b. Seyyîd el-Mühendis". Alevî tarafından yayınlanmıştır (C 2).
- 18- "Min Kelâmih mâ bease bih li Ebî Ca'fer Yûsuf b. Hasdây". Risaleyi el-Alevî neşretmiştir (C 2).
- 19- "Ve Ketebe ile'l-Vezîr Ebi'l-Hasen b. el-İmâm". el-Alevî tarafından yayınlanmıştır (C 2).
- 20- "Fi'l-Elhân". Yayınlanmıştır (C 2).
- 21- "Kitâb et-Tecribeteyn alâ Edviye İbn Vâfid". Günümüzde bilinmemektedir. (Bkz. D 9). İbn Bâcce, bu çalışmasını Ebu'l-Hasen Süfyân el-Endelûsi ile birlikte yapmıştır.
- 22- "Kitâb İhtisâr el-Hâvî li'r-Râzî". Elimize ulaşmamıştır (Bkz. D 9).

- 23- "Teâlîk fi'l-Edviye el-Müfrede". Berlin Mecmuasında bulunmaktadır.
- 24- "Şerh fi'l-Füsûl li İbokrat". Berlin Mecmuasıdır.
- 25- "Makâle fi'l-Hummayât". Berlin Mecmuasıdır.
- 26- "Fî'l-Mîzâc bimâ hüve tıbbiyyun". Berlin Mecmuasında bulunmaktadır.
- 27- "Fî'l-Mîzâc". Berlin Mecmuasıdır.
- 28- "Fî'l-Ustukussât". Berlin Mecmuasında yer almaktadır.
- 29- Kitâb el-Kevn ve'l-Fesâd". Bu eseri, el-Ma'sûmî yayınlamıştır (C 56).
- 30- "(Fî's-Sûret el-Ûlâ ve'l-Mâdde el-Ûlâ". Yayılanmıştır (C 2).
- 31- "Makâle el-İskender fi'l-Levn" Berlin Mecmuasıdır.
- 32- "Kitâb el-Hayevân". Yayılanmamıştır.
- 33- "Ve min kavlih alâ ba'zı Kitâb el-Hayevân el-Âhira". Kısmen yayılanmıştır (Bkz. C 57).
- 34- "Min Maânî Kitâb el-Hayevân". Berlin Mecmuasıdır.
- 35- "Şerhuhu li Kitâb es-Semâ et-Tabî". Fahrî (C 31) ve Ziyâde (C 83) tarafından yayılanmıştır.
- 36- "Fî Şerh el-Âsâr el-Ulviye". Yayılanmamıştır.
- 37- "Fî Mâhiye eş-Şevk et-Tabî". Neşredilmiştir (C 2).
- 38- "Fî'l-Fahs anî'n-Nefs en-Nüzûiyye". Bedevî (C 9) ve el-Alevî (C 2) tarafından yayılanmıştır.
- 39- "Min kelâmih fîmâ yetealleku bi'n-Nüzûiyye". Bedevî (C 9) ve el-Alevî (C 2) tarafından yayılanmıştır.
- 40- "Risâle fi'l-Mütharrik" (veya "Fî'l-Garaz" veya "Fî'l-Araz"). Risaleyi hem Bedevî (C 9), hem de el-Alevî (C 2) neşretmiştir.
- 41- "Fî'l-Vahde ve'l-Vâhid". Yayılanmıştır (C 9 ve C 2).
- 42- "Kelâmuhu fi'l-Burhân" ve
- 43- "Kelâm alâ Evveli Kitâb el-Burhân". Bu iki risale birarada yayılanmıştır (C 32).
- 44- "Fî Kitâb el-Burhân" ve
- 45- "Fî'l-Medhal ve'l-Füsûl". Bu risâleler yayılanmıştır (C 29-30).
- 46- "Teâlîk ale'l-İsâgûcî".
- 47- "Min kavlihi fî (Sadri İsâgûcî)".
- 48- "el-İrtiyâz alâ Kitâb el-Mekûlât".
- 49- "Kelâmuhu fî Levâhik el-Mekûlât".
- 50- "Teâlîk alâ Kitâb el-Mekûlât".

- 51- "el-Kavl fî Levâhik el-Mekûlât". (46-51 arasında yer alan risaleler yayınlanmamıştır).
- 52- "(Kitâb el-İbâra)" ve
- 53- "Min Kitâb el-İbâra". Bu iki risale birarada yayınlanmıştır (C 74).
- 54- "Min kavlihi alâ Kitâb el-İbâra".
- 55- "Ta'lik alâ Kitâb el-Kıyâs".
- 56- "Kelâmuhu fî'l-Kıyâs".
- 57- "İrtiyâz fî Kitâb et-Tahlîl".
- 58- "Kitâb Barî Erminyâs ve huve el-İbâra".
- 59- "Fî Fasl el-İnikâs min Kelâm Ebî Nasr ve gayrih".
- 60- "Fî Fünûn Şettâ". Berlin Mecmuasında bulunmaktadır.
- 61- "Teâlik Hikemiyye vücûdet müteferrikaten". İsmen biliniyor.
- 62- "Cümel min Kelâmih lâ tütameyyez fî'l-garaz ve gayr zâlik min külli fenn". İsmen biliniyor.
- 63- "(Fî's-Saâde el-Medîniyye ve's-s-Saâde el-Uhreviyye ev difâ' an Ebî Nasr)". Pines'in kısmen İngilizceye çevirdiği (C 69) risâlenin tamamını el-Alevî (C 2) yayınlamıştır.
- 64- "Min kelâmih (beyne'l-akl ve'l-kuvve el-mütehâyile)". el-Ma'sûmî'nin neşir ve İngilizce çevirisinden sonra (C 48, C 53 ve C 55), tekrar yayınlanmıştır (C 2).
- 66- "İrtiyâz fî tasavvur el-kuvve el-mütehâyile ve'n-nâkita". el-Ma'sûmî'nin neşredip İngilizceye çevirdiği (C 48) risaleyi el-Alevî de neşretmiştir (C 2).
- 67- "Nazarun âhar yukavî tasavvura mâ tekaddem". Neşredilmiştir (C 2).
- 68- "Nazarun âhar (el-fitra el-fâika ve't-terâtüb el-ma'rifî)". İngilizce çevirisi ile neşredilen (C 55) risale, el-Alevî tarafından tekrar yayınlanmıştır (C 2).
- 69- "Nazarun âhar (feyz el-ilm el-ilâhî)". Risâleyi el-Ma'sûmî İngilizceye çevirip yayınlamıştır (C 55). Risâleyi el-Alevî de neşretmiştir (C 2).
- 70- "Min kavlihi (fî'l-feyz ve'l-akl el-insânî ve'l-ilm el-ilâhî)". el-Ma'sûmî'nin kısmen İngilizceye çevirip yayınladığı (C 48) risâlenin tamamını el-Alevî (C 2) neşretmiştir.
- 71- "Ve min kelâmihi eyzan (fî'l-ilm el-insânî; ve'l-ukûl es-sevânî ve'l-ilm el-ilâhî)". Neşredilmiştir (C 2).
- 72- "Nazarun âhar (fî vâcib el-vücûd ve'l-mümkin el-vücûd)". Yayınlanmıştır (C 2).
- 73- "Ve min kavlihi eyzan (fî'l-fâil el-karîb ve'l-fâil el-bâid ve hulûd el-akl)". Risâlenin bazı bölümleri el-Ma'sûmî tarafından İngilizceye çevirilip yayınlanmıştır (C 48). Risâleyi el-Alevî (C 2) neşretmiştir.

- 74- "Kâle eş-Şeyh (?) Ebû Bekr (fî terâtüb el-ukûl ve hulûdihâ)". Neşredilmiştir (C 48 ve C 2).
- 75- "Fî't-Tıb". (Bu eser için bkz. C 82 s. 16).

B- İBN BÂCCE'NİN HAYATI VE ESERLERİ HAKKINDA KAYNAKLAR

- 1- Ahlwardt, W., Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin, vierter band VII. und VIII. Buch, Berlin 1892.
- 2- el-Bağdâdî, İsmail Paşa, Hediye el-Ârifîn, 1951, 1955 İstanbul.
- 3- Derenbourg, Hartwig, Les Manuscrits Arabes de l'Escorial, Tome Primer, Paris 1884.
- 4- İbn el-Arabî, Muhyiddin, el-Fütûhât el-Mekkiyye, Matbaayı Âmir, İstanbul.
- 5- İbn Ebî Usaybia, Uyûn el-Enbâ' fî Tabakât el-Etubbâ', thk., N. Rızâ, tsz.
- 6- İbn Hâkân, Ebû Nasr el-Feth, Kalâid el-Ikyân, 1284.
- 7- İbn Haldun, Mukaddime, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1982.
- 8- İbn Hallîkân, Vefeyât el-A'yân ve Enbâ' Ebnâ' ez-Zamân, thk., İhsan Abbas, Beyrut 1977.
- 9- İbn el-Hatîb, Lisânuddîn, el-İhâta fî ahbâr Garnata, thk., M.A. Annan, Kahire 1973.
- 10- İbn el-İmâd el-Hanbelî, Şezerât ez-Zehab, Beyrut tsz.
- 11- İbn el-İmâm, Alî b. Abdülazîz, "Mülhak", nşr. M. Fahrî, Resâil İbn Bâcce el-İlâhiyye içerisinde, Beyrut 1968.
- 12- İbn Meymûn el-Kurtubî, Mûsâ, Delâle el-Hâirîn, thk., Hüseyin Atay, Ankara 1974.
- 13- İbn Rüşd, Telhîs Kitâb en-Nefs, thk., Ahmed Fuâd el-Ehvânî, Kahire 1950.
- 14- İbn Rüşd, The Epistle on the Possibility of Conjunction with Active Intellect by Ibn Rushd with Commentary of Moses Narboni, ed. and trans. by Kalman p. Bland, New York 1982.
- 15- İbn Saîd el-Mağribî, el-Muğrib fî Hule'l-Mağrib, thk. Şevkî Dayf, Kahire tsz.
- 16- İbn Sebîn, Büdd el-Ârif, thk., C. Kettura, Beyrut 1978.
- 17- İbn Sebîn, el-Kelâm ale'l-Mesâil es-Sakalliyye, nşr. M. Şerafeddin Yaltkaya.
- 18- İbn Tufeyl, Hayy b. Yakzân, nşr., Abdülhalîm Mahmûd, 2. Baskı, Kahire tsz.
- 19- el-Makkarî et-Tilemsânî, Nefh et-Tîb min Gusn el-Endelüs er-Ratîb, thk., İhsan Abbas, Beyrut 1968.

- 20- el-Kiftî, Cemâluddîn, İhbâr el-Ulemâ bi Ahbâr el-Hukemâ, Mektebe el-Mütenebbî, Kahire tsz.
- 21- Mu'nis, Huseyn (ed.), Seb' Vesâik Cedîde an Devlet el-Murâbitîn ve Eyyâmihim fi'l-Endelüs, Revista del Instituto Egipico de Estudios Islamicos en Madrid, II (1954).
- 22- Pusey, E.B. - Alexander Nicoll, J.C.D., Catalogi Condicum Manuscriptorum Orientalium Bibliotheca Bodleiana, Pars Secunda, Oxonii 1821-35.
- 23- es-Safedî, Halil b. Aybek, Kitâb el-Vâfi bi'l-Vefeyât, thk., S. Dederling, Weisbaden 1974.
- 24- es-Suyûfî, Celâluddîn, Buğye el-Vuât, nşr., Muhammed E. İbrahim, Beyrut tsz.
- 25- Uri, A. Joanne, Bibliothecae Bodleianae Condicum Manuscriptorum Orientalium, Oxonii 1787, Pars Prima.
- 26- ez-Zehbî, Siyer A'âm en-Nübelâ, Beyrut 1984.

C- İBN BÂCCE ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

- 1- el-Alevî, Cemâluddîn, Muellefât İbn Bâcce, Beyrut 1983.
- 2- el-Alevî, Cemâluddîn, Resâil felsefiyye li Ebî Bekr b. Bâcce, Beyrut 1983.
- 3- Allard, M., İbn Bağğa et la Politique, in: Orientalia Hispanica, ed. by J.M. Barral, vol. 1, Leiden E.J. Brill 1974.
- 4- Alsua, Carmen M. Eguilaz, Los "Tratados de Logica" de Ibn Bayya incluidos en el Manuscrito no. 612 de El Esecurial, Actas del I Congreso Nacional de Filosofía Medieval, Zaragoza 1990.
- 5- Altmann, Alexander, Ibn Bajja on Man's Ultimate Felicity, in: H.A. Wolfson Jubilee Volume on the Occasion of his seventy-fifth birthday, vol. 1, Jerusalem, American Academy for Jewish Research, Saul Liberman 1965.
- 6- Aydınlı, Yaşar, İbn Bâcce'nin Eserleri, U.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, yıl 3, sayı 3, Bursa 1991.
- 7- Aydınlı, Yaşar, İbn Bâcce'nin İnsan Görüşü, Bursa 1992 (basılmamış Doktora tezi).
- 8- Adıvar, A. Adnan, İbn Bâcce, İslam Ansiklopedisi, 5 II, İstanbul 1968.
- 9- Aynı risâleler "Sahife Me'had ed-Dirâsât el-İslamiyye bi Madrid, c. 15 1970" içerisinde de neşredildi.
- 10- Berman, L.V., Ibn Bajja and Maimonides, Hebrew University, Jerusalem 1959, (Basılmamış Doktora Tezi).
- 11- Berman, L.V. Avempace, The Governance of the Solitary, in: Medieval Political Philosophy, ed., R. Lerner-M. Mahdî, Ithaca New York 1984.

- 12- Blaustein, Michael, Aspects of Ibn Bajja's Theory of Apprehension, in: *Maimoides and Philosophy, Papers presented at the sixth Jerusalem philosophical encounter, May 1985*, ed. by S. Pines and Y. Yovel, Dordrecht/Boston/Lancaster 1986.
- 13- Bulaç, Ali, İbn Bâcce Üzerine, *Hareket Dergisi*, sayı 99, İstanbul 1974.
- 14- Chiesa, B., Note su Al-Fârâbî, Averroé e Ibn Bağğa (Avempace), in: *Traduzione Ebraica, Henoch*, 8 (1986).
- 15- Chemli, Mongi, La Philosophie Morale d'Ibn Bajja (Avempace), a travers le Tadbîr al-Mutawahhid (La Régime du Solitaire), Tunis 1969.
- 16- Çubukçu, İbrahim Agah, İbn Bâcce ve Felsefesi, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1967, c. XV.
- 17- Druart, Thérèse-Anne, La traité d'Avempace sur les choses au moyen desquelles on peut connaitre l'Intellect Agent, *Bulletin de Philosophie Médiévale*, 23 (1981).
- 18- Druart, Thérèse-Anne, La fin humaine selon Ibn Bajjah (Avempace), *Bulletin de Philosophie Médiévale*, 23 (1981).
- 19- Dunlop, D.M., el-Feylesûf el-Arabî İbn Bâcce, el-Müstemi' el-Arab, VII, July 1944.
- 20- Dunlop, D.M., Ibn Bajjah's Tadbîru'l-Mutawahhid (Rule of the Solitary), *Journal of the Royal Asiatic Society*, London 1945.
- 21- Dunlop, D.M., The "Divân" Attributed to Ibn Bajjah (Avempace), *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, vol. XIV, part 3, 1952.
- 22- Dunlop, D.M., Philosophical Predecessors and Contemporaries of Ibn Bajjah, *The Islamic Quarterly*, vol. II, nr. 2, July 1955, London.
- 23- Dunlop, D.M., Remarks on the Life and Works of Ibn Bajjah (Avempace), *Proceedings of the Twenty-second Congress of Orientalists, held in İstanbul September 15 th to 22 nd, 1951*, ed. by Zeki Velidi Togan, vol. II, Leiden E.J. Brill 1957.
- 24- Dunlop, D.M., Article sur Ibn Bajja, in *Encyclopedie del'Islam, nouvelle édition*, T. III, Paris 1968.
- 25- Dunlop, D.M., Ibn Badjdja, *The Encyclopedia of Islam, new edition*, vol. III, Leiden E.J. Brill, London 1971.
- 26- el-Ehvânî, Ahmed Fuâd, İttisâl el-Akl bi'l-İnsân, (nşr), *Telhîs Kitâb en-Nefs li Ebilvelîd b. Ruşd içerisinde*, Kahire 1950.
- 27- Fahrî, Mâcid, Resâil İbn Bâcce el-Felsefiyye, *Mecelle el-Ebhâs*, sene 17, cüz 1, Beyrut 1964.

- 28- Fahrî, Mâcid, Resâil İbn Bâcce el-İlâhiyye, (tahkik ve takdîm), Beyrut 1968 (= Ibn Bajjah Opera Metaphysica).
- 29- Fahrî, Mâcid, Teâlîk İbn Bâcce alâ kitâb "İsâgûci" li'l-Fârâbî, (nşr), Mecelle el-Ebhâs, sene 23, 1970.
- 30- Fahrî, Mâcid, Teâlîk İbn Bâcce alâ kitâb "el-Mekûlât" li'l-Fârâbî, (nşr), Mecelle el-Ebhâs, sene 24, 1971.
- 31- Fahrî, Mâcid, Şerh es-Semâ' et-Tabîî, (tahkik ve takdîm), Beyrut 1973 (= Ibn Bajjah's Paraphrase of Aristotell's Physics).
- 32- Fahrî, Mâcid, Teâlîk İbn Bâcce ala Mantık el-Fârâbî, fî: Nusûs felsefiyye mihdât ilâ İbrahim Medkur, Kahire 1976.
- 33- Fahrî, Mâcid, Teâlîk İbn Bâcce ale'l-Burhân, el-Mantık inde'l-Fârâbî içrisinde, Beyrut 1986.
- 34- Fernandez, J.T., Le sens platonicien de l'idée de l'homme de Ibn Bajja (Avempace) de Saragosse, Diotima, 7(1979).
- 35- Ferrûh, Omer, İbn Bâcce, Mecelle el-Emâlî, sene 1, sayı 11, Beyrut 1983.
- 36- Ferrûh, Omer, İbn Bâcce ve'l-Felsefe el-Mağribiyye, Beyrut 1945.
- 37- el-Feyyûmî, İbrahim, İbn Bâcce ve Felsefe el-İğtirâb, Beyrut 1988.
- 38- Goddu, André, Avicenna, Avempace and Averroes-Arabic Sources of "Mutual Attraction" and Their Influence on Medieval and Modern Conceptions of Attraction and Gravitation, in: *Orientalische Kultur und Europaisches Mittelalter*, ed. by A. Zimmermann, Walter de Gruyter Berlin New York 1985.
- 39- Harvey, Steven, The Place of the Philosopher in the City According to Ibn Bajjah, *The Political Aspects of Islamic Philosophy, Essays in Honor of M.S. Mahdî*, ed. C.E. Butterworth, Cambridge, Massachusetts, 1992.
- 40- Herzog, D., Die Abhandlung des Abu Bekr Ibn al-Sâig Vom Verhalden des Einsiedlers, *Beitrage zur Philosophie des Mittelalters*, vol. 1, Berlin 1896.
- 41- Hilmi, M.M., Tedbîr el-Mütevahhid li İbn Bacce, *Mevsûa Turâs el-İnsâniyye*, c. 3, Kahire.
- 42- Kramer, Joel, L., Ibn Bajja y Maimonides: Sobre le Perfeccion Humana, I Conreso Internacional "Encuentro de Las Tres Culturas", 3-7 October 1982, Toledo 1983.
- 43- Lagardère, Vincent, L'épître d'Ibn Bajja sur la conjonction de l'intellect avec l'esprit humain, *Revue des Etudes Islamiques*, XLIX, fascicule 2, Paris 1990.
- 44- Leaman, Oliver, Ibn Bajja on Society and Philosophy, *Der Islam*, Band Heft I, 57(1980).

- 79- Zainaty, Georges, Felsefe İbn Bâcce el-Endelüsî ve Melâmih el-İdyûlûciyye el-Arabiyye er-Râhine, Mecelle el-Ebhâs, sayı 2, sene 1, 1978.
- 80- Zainaty, Georges, La Morale d'Avempace, Paris 1979.
- 81- (Zeyneb), Afîfî, İbn Bâcce ve Ârâuhu'l-Felsefiyye, Külliyye el-Benât bi Camia Aynuşşems, 1976 (basılmamış mastır tezi).
- 82- Ziyâde, Ma'an, Kitâb Tedbîr el-Mütevahhid li İbn Bâcce el-Endelüsî, (tahkîk ve takdîm), Beyrut 1978.
- 83- Ziyâde, Ma'an, Şurûhât es-Semâ' et-Tabîi li İbn Bâcce el-Endelüsî, (tahkîk ve takdîm), Beyrut 1978.
- 84- Ziyâde, Ma'an, el-Hareket min et-Tabîa ilâ Mabadettabîa Dirâse fî Felsefe İbn Bâcce el-Endelüsî, (Doktora tezi), İngilizceden çeviren Tâlib Hıccû, Beyrut 1985.

D- İBN BÂCC'E'YE YERVEREN ÇALIŞMALAR

- 1- Ateş, Ahmed, Fârâbî'nin Eserlerinin Bibliyografyası, Belleten, c. XV, Ankara 1951.
- 2- Altman, Alexander, Maimonides' "four perfections", in: Israel Oriental Studies, vol. II, ed. by Richard Walzer et al, Jerusalem 1972.
- 3- Bayraktar, Mehmet, İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Ankara 1985.
- 4- Bayraktar, Mehmet, İslâm Felsefesine Giriş, Ankara 1988.
- 5- Bedevî, Abdurrahman, Mevsûa el-Felsefe, Beyrut 1984.
- 6- de Boer, T.J., The History of Philosophy in Islam, trans. by Edward R. Jones, Delhi 1983.
- 7- Corbin, Henry, İslam Felsefesi Tarihi, çev. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1986.
- 8- Cum'a, Muhammed Lütîfî, Târîh Felâsife el-İslâm, Mısır tsz.
- 9- Degen, Rainer, Al-Safarjal A Marginal Note to Ibn al-Baytâr, Kitâb al-jâmi' li mufradât al-adwiya wal-aghdhiya, Journal for the History of Arabic Science vol. 2, no. 1, Aleppo-Syria 1978.
- 10- Duhém, Pierre, Le Systéme du Monde, Paris 1913-1959.
- 11- el-Ehvânî, Ahmed Fuâd, el-Felsefe fî'l-Endelüs, Mecelle Külliyye el-Âdâb, c. 15 cüz 1, 1953.
- 12- el-Ehvânî, Ahmed Fuâd, el-Felsefe el-İslamiyye, Kahire 1962.
- 13- Emîn, Ahmed, Zuhr el-İslâm, Kahire 1966.
- 14- Fahrî, Macid, İslam Felsefesi Tarihi, çev. Kasım Turhan, İstanbul 1987.
- 15- el-Fâhûrî, H. - el-Cerr, H., Târîh el-Felsefe el-Arabiyye, Beyrut 1982.
- 16- Farmer, Henry George, History of Arabian Music.

- 17- Ferrûh, Ömer, Târîh el-Edeb el-Arabî, Beyrut 1982.
- 18- Ferrûh, Ömer, Târîh el-Fikr el-Arabî ilâ Eyyâm İbn Haldun, Beyrut 1983.
- 19- Gauthier, Léon M., Une Réforme du Systéme Astronomique de Ptolémée, Journal Asiatique, Dixième Série Tome XIV, Paris 1909.
- 20- Hernandez, M.C., Historie de la Filosofia Espanola, Filosofia Hispano Musulmana, Tomo I, Madrid 1957.
- 21- el-İrâkî, Âtîf, el-İnsân inde Felâsife el-Mağrib, Mecelle Me'had el-Mısırî li'd-Dirâsât el-İslamiyye fi Madrid, c. 23.
- 22- el-İrâkî, Âtîf, el-Mîtafîzîka fi Felsefe İbn Tufeyl, Kahire 1985.
- 23- İbn İbrahîm, el-Abbâs, el-İ'lâm bi men Halle Merâkeş, Rabat 1976.
- 24- İzmirli, İsmail Hakkı, İslam'da Felsefe Cereyanları, Darulfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1931.
- 25- Kâsım, Mahmûd, Dirâsât fi'l-Felsefe el-İslamiyye, Mısır 1973.
- 26- Leaman, Oliver, An introduction to medieval Islamic Philosophy, Cambridge Univ. Press, 1985.
- 27- Leclerc, Lucien, Histoire de la Médecine Arabe, Les Sciences en Orient, Tome Second, Originally Published 1876, Reprinted New York 1971.
- 28- Lombla Fuentes, J., La Filosofia Islamica en Zaragoza, Zaragoza 1987.
- 29- de Menasce, P.J., Arabische Philosophie, Bern 1948.
- 30- Munk, S(alomon), Mélanges de Philosophie Juive et Arabe, new ed. New York 1980.
- 31- Nykl, A.R., Hispano Arabic Poetry, Baltimore 1946.
- 32- Palencia, A. Gonzalez, Historia de la Literatura Arabigo-espanola, Madrid 1945.
- 33- Quadri, G., La Philosophie Arabe dans l'Europe Médiévale, Paris 1947.
- 34- Renan, Ernest, Averroés et l'Averroisme, herausgegeben von Fuat Sezgin, Frankfurt am Main 1985.
- 35- Rosenthal, Erwin I.J., Political Thought in Medieval Islam, Cambridge Univ. Press 1962.
- 36- Sarton, G., Introduction to the History of Science, New York 1975.
- 37- Sayılı, Aydın, The Observatory in Islam, Ankara 1960.
- 38- Sharif, M.M., History of Muslim Philosophy, 1963.
- 39- Steinnschneider, Moritz, die Hebraeischen Übersetzungen des Mittelalters und die Juden als Dolmetscher, Graz 1956.
- 40- Suter, H., Die Mathematiker und Astronomen der Araber und Ihre Werke, Leipzig 1900.

- 41- Taylor, R.C., Neoplatonic text in Turkey: two manuscripts containing Ibn Tufayl's *Hayy Ibn Yaqzan*, Ibn al-Sîd's '*Kitâb al-Hadâik*', İbn Bajja's '*İttisâl al-aql bi'l-İnsân*', *The Liber de Causis* and an anonymous Neoplatonic treatise on motion, *Melanges de l'Institut Dominicain du Caire*, 15 (1982).
- 42- Ulman, Manfred, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970.
- 43- Ulman, Manfred, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972.
- 44- Ülken, Hilmi Ziya, *İslam Felsefesi*, İstanbul 1983.
- 45- el-Yazıcı, Kemal-Antoine, Gh. Kerem, *A'lâm el-Felsefe el-Arabiyye*, Beyrut 1968.